

*Analizy świata multipolarnego i multilateralnego
w Chińskiej Republice Ludowej*

DOMINIK MIERZEJEWSKI

Zagadnienie wielobiegunowości i multilateralizmu jest szeroko dyskutowane w dyskursie na temat ocen, opisu i predykcji systemu stosunków międzynarodowych. Również w Chińskiej Republice Ludowej, zyskującej na znaczeniu międzynarodowym, takie dyskusje zostały podjęte. W przedstawionym tekście, opartym o analizę dyskursu¹, przedstawiono główne zagadnienia związane z percepcją obu wskazanych problemów w chińskich dyskusjach na temat stosunków międzynarodowych. Autor starał się odpowiedzieć na pytania dotyczące zdefiniowania i użycia obu pojęć w chińskich debatach oraz oficjalnych dokumentach Komunistycznej Partii Chin, przedstawieniu analiz pojęć w analizie ilościowej i jakościowej (trzy wybrane teksty) oraz omówieniu kontekstu przedstawionych debat i opinii. W tekście wyżej wymienione zagadnienie omówiono na przykładzie referatów z kolejnych Zjazdów KPCh (XV – XVIII Zjazd) oraz wybranych tekstów z dwumiesięcznika *Studia problemów międzynarodowych*. Periodyk ten będący publikacją Chińskiego Instytutu Problemów Międzynarodowych (*Guoji wenti yanjiu suo*) podległego bezpośrednio Ministerstwu Spraw Zagranicznych w sposób najpełniejszy przekazuje opinie i oceny chińskich kół decyzyjnych.

Problemy i ustalenia defnicyjne

Definiowanie systemu międzynarodowego przez pryzmat „polarności” rozpoczęto w Chinach w 1987 r., kiedy w publikacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych *Przegląd dyplomatyczny 1987 r.* uznano, iż siła ekonomiczna Japonii prędzej czy później przerodzi się w siłę polityczną a ta miała stanowić wyzwanie dla istniejącego układu bipolarnego². W trakcie rozpadu systemów komunistycznych w Europie Środkowej, w marcu 1990 r. Deng Xiaoping uznawał, że Chiny w nowej sytuacji zajmą miejsce jednego z biegunów³.

Mimo iż liderzy używali terminu wielobiegunowości, do publicznych dyskusji trafił on dopiero pod koniec 90. XX wieku.

W celu lepszego zrozumienia należy podjąć próbę zdefiniowania aparatu pojęciowego, jakim operuje się w chińskim dyskursie o stosunkach międzynarodowych. Z uwagi na charakterystykę języka chińskiego i jego wysokotekstowość zagadnienie to staje się niezwykle złożone. Mimo iż w dyskusjach końca lat 80. XX wieku pojęcie wielobiegunowości było używane, to za pioniera wprowadzenia tego pojęcia uznaje się profesora Ye Zichenga pracującego na Uniwersytecie Pekińskim. W 1997 r. przedstawiono chińską wersję pojęcia określając ją jako *duoji-bua* 多极化. Użyte w pojęciu *ji* oznacza kres, szczyt, biegun czy wręcz ostateczność, ale interpretowane jest również jako nieskończoność⁴. Przyrostek *bua* 化 z kolei oznacza zmianę, proces, reformę, poprawę, wpływ na bieg wydarzeń oraz przegląd⁵. Zatem już w samym chińskim pojęciu świat multipolarny oznaczał zmianę i dostosowanie chińskiej polityki do „innych biegunów” w stosunkach międzynarodowych. W opinii Ye Zichenga winno być interpretowane jako dostosowanie chińskiej dyplomacji i zacieśnianie relacji z innymi państwami np. z Rosją czy Francją w celu uniemożliwienia Stanom Zjednoczonym budowy świata jednobiegunowego. Zatem u podstaw wprowadzania pojęcia wielobiegunowości rozumiana była ona jako element zapewnienia równowagi sił i opór przeciw hegemonii Stanów Zjednoczonych – co sugerował Ye Zicheng⁶. W kolejnym tekście opublikowanym na łamach „Światowej Gospodarki i Polityki” profesor Ye wskazał kilka istotnych punktów w dyskusjach nad teoretycznymi problemami zdefiniowania wielobiegunowości w stosunkach międzynarodowych. W nowym postzimnowojennym rozdaniu istotą siły miały być determinanty międzynarodowej moralności i atrakcyjność kultury, które bezpośrednio determinowały siłę a co za tym idzie tworzenie się mocarstwa (bieguna)⁷. Istotnym było tu zdefiniowanie „biegunowości”, a to było pochodną zdefiniowania „centrów siły”, które rozpoznawalne były dzięki swojej sile gospodarczej, polityczno-dyplomatycznej, wojskowej (z bronią atomową włącznie), powierzchni i wielkości zasobów ludzkich oraz atrakcyjności kulturowej⁸.

Kolejnym czynnikiem determinującym procesy wielobiegunowości były: globalizacja i różnorodność (*duoyang bua* 多样化). Użyte tu *yang* oznacza kształt, formę zachowania lub wygląd⁹. Z drugiej jednak strony we wspomnianych procesach funkcjonowały trzy formy biegunowości: świat unipolarny, bipolarny i wielobiegunowy. O ile w pierwszych dwóch podstawowym problemem była kwestia hegemonii objawiająca się głównie

w rywalizacji, w tym przede wszystkim wyścigu zbrojeń, to w świecie wielobiegunowym podstawowym stawały się wspólne globalne problemy. Zatem procesy multipolarne po upadku Związku Radzieckiego zakładały współpracę nie rywalizację¹⁰.

W odróżnieniu od pojęcia wielobiegunowości pojęcie multilateralizmu wprowadzone zostało przez Qin Yaqinga, profesora z Chińskiego Instytutu Dyplomatycznego w 2001 r. i określono je jako *duobian zbuyi* 多边主义. Użyte tu *bian* oznacza granice, skraj oraz stronę, przyrostek *zbuyi* 主义 oznacza – „izm”, czyli zbiór zasad czy wręcz ideologię¹¹. Qin Yaqing wskazywał, iż multilateralizm będzie opisywany w kategoriach dyplomacji wielostronnej, w której nadal państwo będzie podstawowym aktorem, jako regionalny multilateralizm, globalny multilateralizm, wielostronna struktura instytucjonalna, wspólne zasady i normy oraz procedury w procesie decyzyjnym. Warto podkreślić, iż prócz definicji przedstawionej przez Johna Ruggie Qin Yaqing wspierał się definicją reżimu ustaloną przez Stephana Krasnera w pracy z 1983 r. pt. *International Regimes*¹². Zainteresowania nową formą opisu relacji międzynarodowych wynikało przede wszystkim z sytuacji po rozpadzie świata bipolarnego. Chociaż, jak zauważał Qin Yaqing pierwowzoru multilateralizmu powinniśmy doszukiwać się w pokoju westfalskim z 1648 r., Kongresie Wiedeńskim z 1815 r. czy też formowaniu się systemu Narodów Zjednoczonych po II wojnie światowej. W zakresie definiowanych problemów związanych z multilateralizmem odnotowano problem tworzenia i utrzymania systemu wielostronnego, relacji między państwem a systemem, określenia otoczenia multilateralizmu: wojna/pokój, tworzenia tożsamości międzynarodowej oraz kompleksów bezpieczeństwa¹³. Innym preferowanym terminem jest używanie, w odniesieniu do zróżnicowania kulturowego, *wenbua duoyuanbua* 文化多元化 oznaczający wielokulturowość. Termin ten podobnie jak wielobiegunowość zakłada proces, zmianę w kierunku, w tym wypadku wielokulturowości. Jednak inaczej niż w poprzednich pojęciach użyte tu *yuan* 元 oznacza pierwszego czy podstawowego czy wręcz nadrzędnego. Ta koncepcja często występuje jako zaprzeczenie globalizacji rozumianej jako „unifikacja” (*yitibua* 一体化) często interpretowana w aspektach globalnej „amerykanizacji”¹⁴.

W omówionym aspekcie trudno zatem dać jednoznaczną odpowiedź i precyzyjnie wskazać chińską definicję multilateralizmu i świata wielobiegunowego a pojęcia mogą być używane zamiennie. Podstawą do takiego twierdzenia jest analiza oficjalnego dyskursu w aspekcie omawianego tematu. Za podstawę

służą tu referaty partyjne przedkładane na kolejnych zjazdach Komunistycznej Partii Chin, począwszy od XV Zjazdu w 1997 r. do XVIII Zjazdu w 2012 r. W pierwszym z omawianych referatów Jiang Zemin uznawał, iż stosunki międzynarodowe zmierzają w kierunku świata wielobiegunowego. Przedstawiał świat wielobiegunowy jako nieuchronną tendencję w stosunkach międzynarodowych, a wielobiegunowość miała „prawdopodobnie” prowadzić do zachowania pokoju i stabilizacji. Zdaniem chińskiego lidera, pod koniec lat 90. dochodziło do nowego podziału i nowych sojuszy, które nie były domeną mocarstw. W tej sytuacji na znaczeniu zyskiwały państwa rozwijające się i to one postrzegane były jako element w nowym rozdaniu świata wielobiegunowego. Taka sytuacja oceniana była jako korzystna dla utrzymania regionalnego i globalnego pokoju i stabilizacji¹⁵. W odniesieniu do multilateralizmu przewodniczący ChRL używał formuły „dyplomacja wielostronna” oraz „globalny handel wielostronny” zapewniając, iż Chiny pracowały na rzecz pokoju w ONZ i innych organizacjach międzynarodowych¹⁶. W kolejnym referacie przewodniczący Jiang Zemin (2002 r.) wielobiegunowość przedstawiał w korelacji do globalizacji ekonomicznej, a Chiny deklarowały aktywną partycypację na rzecz budowy światowego ładu i stabilności. Co ważne wielopolarny układ sił był korzystny dla Chin i wpisywał się w lansowany ówczesnie „okres strategicznej szansy”¹⁷. Multilateralizm z kolei miał być ważnym czynnikiem w zapewnieniu „słusznych praw narodów do własnej suwerenności”¹⁸. W ocenie kolejnego przywódcy Chińskiej Republiki Ludowej Hu Jintao uznano, iż tendencje wielobiegunowe, podobnie jak globalizacja i rewolucja technologiczna były nieodwracalne i świadczyły o zmianach zachodzących w globalnym układzie sił. Prowadziło to do utrzymania stabilizacji w stosunkach międzynarodowych. W czasie XVIII zjazdu (2012) Hu Jintao wskazywał, iż świat wielobiegunowy, ekonomiczna globalizacja, zróżnicowanie kulturowe, rewolucja technologiczna, wzrastające znaczenie rynków wschodzących i państw rozwijających się warunkowały stabilizację, ta zaś jest warunkiem światowego pokoju¹⁹. W ostatnim z przedstawianych referatów nie padło sformułowanie będące w użyciu dotychczas, a jedynie użyto określenia „wielostronnej pracy” (*duobian shiwu* 多边事务) w ramach ONZ, G20, Szanghajskiej Organizacji Współpracy oraz BRICS²⁰. Po przejęciu władzy przez obecnego przewodniczącego Xi Jinpinga, Chiny w dalszym ciągu uznały, iż tendencje wielobiegunowe są trwałe i nieodwracalne. Takie założenie wskazuje na silnie zakorzenione myślenie w katego-

riach determinizmu historycznego z jednej strony, z drugiej zaś należy odczytywać to jako istotny element równoważenia hegemonii Stanów Zjednoczonych²¹.

*Analizy
świata...*

Dyskurs zdominowany przez wielobiegunowość

W ostatnich trzech dekadach chińscy akademicy podejmowali problem układu międzynarodowego. Analizowano nie tylko relacje bilateralne, ale również omawiano wymiar wielobiegunowy i multilateralny. Przedstawiona analiza ilościowa tekstów publikowanych w głównych periodykach chińskich poświęconych stosunkom międzynarodowym: *Światowa gospodarka i polityka* (ChANS), *Przegląd dyplomatyczny* (Chiński Instytut Dyplomatyczny), *Obserwator międzynarodowy* (Szanghajski Uniwersytet Stosunków Międzynarodowych), *Studia polityki międzynarodowej* (Uniwersytet Pekijski), *Studia problemów międzynarodowych* (Chiński Instytut Problemów Międzynarodowych) oraz *Współczesne stosunki międzynarodowe* (Chiński Instytut Spraw Międzynarodowych) wskazuje, iż większość analiz poświęcona była wielobiegunowości. Ogólnie w okresie 1980 (1987)–2014 opublikowano 329 artykułów poświęconych tej problematyce, z czego 70% artykułów dotyczyło badań świata wielobiegunowego (por. TABELA nr 1).

Wskazana powyżej analiza sugeruje jednoznacznie przywiązanie do realistycznych i neorealistycznych teorii w badaniach nad stosunkami międzynarodowymi. Jak zauważa profesor Song Xinning z Uniwersytetu Ludowego w Pekinie takie tendencje są wynikiem prowadzonej przez Stany Zjednoczone polityki stypendialnej po 1989 r. O ile doszło do zamrożenia stosunków wojskowych i wprowadzono embargo na dostawy amerykańskiej broni do ChRL, o tyle strona amerykańska przyznała liczne stypendia, w tym promujące wymianę studencką i akademicką w zakresie studiów międzynarodowych, co w rzeczywistości przekładało się na „utrwalenie” teorii realistycznych i neorealistycznych²². W tym kontekście ważna była publikacja Yan Xu-tonga z 1996 r., poświęcona zdefiniowaniu interesu narodowego Chin. Według autora, interes narodowy, po upadku Związku Radzieckiego, powinien być rozumiany nie jako interes klasowy, lecz ponadklasowy interes państwa narodowego. Przetrwanie państwa, rozumiane jako nadrzędny cel w polityce zagranicznej, nie tylko prowadzi do ochrony interesów klasy rządzącej, lecz stanowi podstawy legitymacji władzy danej grupy w państwie²³. Wpisywało się to w propagowanie nurtów realistycznych, które

TABELA nr 1. *Analiza ilościowa artykułów poświęconych problematyce wielobiegunowości i multilateralizmu w chińskich periodykach*

Nazwa czasopisma	Ośrodek wydający czasopismo	Lata wydania	Świat multipolarny (1)	Świat multilateralny (2)	Proporcja 1/2 (%)
„Światowa gospodarka i polityka”	Chińska Akademia Nauk Społecznych, Instytut Światowej Gospodarki i Polityki	1987-2012	115	39	75/25
„Przegląd dyplomatyczny”	Chiński Instytut Dyplomatyczny	1984-2014	26	17	60/40
„Obserwator międzynarodowy”	Shanghai International Studies University	1980-2014	30	10	75/25
„Studia polityki międzynarodowej”	Uniwersytet Pekijski	1980-2014	26	8	76/24
„Studia problemów międzynarodowych”	China Institute for International Studies	1980-2014			
(wyd. od 1959)	48	30	61/39		
„Współczesne stosunki międzynarodowe”	Chiński Instytut Współczesnych Stosunków Międzynarodowych	1981-2014	53	27	66/34
Razem		298	131	70/30	

ŹRÓDŁO: analiza własna na podstawie kwerendy elektronicznej bazy czasopism chińskich www.cnki.net (stan z 13.II.2014)

omówił również profesor Qin Yaqing w opracowaniu *System hegemonistyczny i międzynarodowe konflikty*, wydanym w 1999 r.²⁴ Co ważne, dyskusje nie opierały się li tylko na teoretycznej debacie, lecz próbowały wyjaśniać zachowanie m.in. Stanów Zjednoczonych i Japonii oraz państw europejskich. Ponadto analizy polityki chińskiej dotyczyły stosunku Chin wobec międzynarodowego reżimu nieproliferaacji, problemu tajwańskiego oraz współpracy gospodarczej w Azji Wschodniej²⁵.

Dominacja dyskursu na temat świata multipolarnego była również pochodną nastawienia chińskiej polityki na relacje z mocarstwami. Jak wskazuje analiza opracowań przytaczanego dwumiesięcznika „*Studia problemów międzynarodowych*” z okresu 1990–2000 wynika, iż głównym punktem odniesienia dla Chin były Stany Zjednoczone i Europa, zwłaszcza Unia Europejska, ale również państwa Europy Środkowej i Wschodniej. Łącznie relacjom z mocarstwami – wyróżnianym biegunom stosunków międzynarodowych, tj. USA, Europie, Japonii i Rosji poświęcono 52% opracowań, a to wskazywało na główne kierunki prowadzonej polityki²⁶. W kolejnym okresie 2000–12 liczba artykułów poświęconych problematyce relacji ze wskazanymi mocarstwami zmniejszyła się o 12%, co winno być odczytywane jako element dywersyfikacji i większej aktywności Chin w polityce zagranicznej. Co jednak istotne zwiększono ilość artykułów poświęconych Rosji i Unii Europejskiej, co również sugerowało zmianę wektorów chińskiej polityki zagranicznej w kierunku zachodnim²⁷.

Z drugiej jednak strony silne podejście realistycznych szkół jest zakorzenione w chińskiej tradycji i kulturze. Zdaniem Yan Xuetonga z Uniwersytetu Qinghua historia Chin, w tym przede wszystkim okres Wiosen i Jesieni lub Walczących Królestw oraz podział na trzy królestwa stawały się podstawowym elementem w chińskiej percepcji relacji międzynarodowych²⁸. Warto przy tym dodać, że badacze pokroju Yan Xuetong często sięgają do dawnych traktatów, doszukując się w nich opisu prawideł funkcjonowania współczesnych stosunków międzynarodowych. Do najważniejszych traktatów strategicznej kultury chińskiej zaliczyć należy *Sztukę wojny* Sun Zi, *Liu Tao* oraz *36 forteli*²⁹. W przedstawianych analizach ośrodek władzy centralnej miał być silny i dążący do budowy dobrobytu społecznego, to zaś miało warunkować dalsze posunięcia. W celu konsekwentnego dążenia do tak zakładanych celów ważnym było unikanie stanu chaosu, który uznawany był za wyjątkowo groźny. Takie podejście, zdaniem chińskich badaczy, wprost mogło być uznane za pierwowzór teorii realistycznej zakładającej

Mierzejewski wewnętrzną spójność państwa. Ponadto istotnym było unikanie konfliktu poprzez równoważenie potencjałów. Wojna oznaczała chaos i lepiej było wygrywać ją bez użycia armii: „Najlepszym z najlepszych jest bowiem podporządkowanie sobie wojsk przeciwnika, ale bez walczenia”³⁰. Jak zauważył Mistrz Sun: „Dobry wojskowy zdobywa wroga bez walki, zajmuje zamieszkane miasta bez oblężenia i w krótkim czasie zdobywa kraj. Odnosi zwycięstwa, nie trudząc żołnierzy. Podbijając świat, należy się bowiem imać różnych sposobów. Oto strategia”³¹. Sun Zi wierzył, iż każdy konflikt oparty jest na wprowadzaniu w błąd czy oszustwo, które wywołuje zamieszanie i chaos w szeregach wroga. Niepewność w szeregach konkurenta prowadzi do zwiększenia jego koncentracji na utrzymaniu właściwego szyku, co powoduje, iż odwraca on uwagę od analizy strategii przeciwnika. Wówczas należy stwarzać pozory rozegrania bitwy w kilku miejscach – to również rozproszy koncentrację przeciwnika i sprawi, że w każdym punkcie będzie on słaby³². Konflikt nie był egzemplifikacją siły militarnej, ale toczył się w sferze intelektualnej, w sferze kalkulacji i mądrości, a także moralności. Wielkość wojska była natomiast sprawą wtórną, większą wartość miała jakość i mądrość przywódców³³. Takie kalkulacje miały prowadzić do ograniczenia możliwości wybuchu konfliktu, a co za tym idzie można uznać je za humanitarne, gdyż prowadziły do ocalania życia zarówno podwładnych, jak i obcych wojsk³⁴.

*Analiza tekstów opublikowanych
w „Studiach problemów międzynarodowych”*

Studia problemów międzynarodowych to dwumiesięcznik wydawany przez Chiński Instytut Problemów Międzynarodowych, który jako Instytut Stosunków Międzynarodowych został utworzony w 1956 r. na podstawie decyzji premiera Zhou Enlaia. Od początku funkcjonował w strukturach Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a obecną nazwę przyjął w 1983 r.³⁵

W opublikowanych opracowaniach świat wielobiegunowy omawiany był w aspektach międzynarodowej sytuacji gospodarczej, analizach systemu międzynarodowego, relacji bilateralnych Chin z UE oraz relacji UE z USA. W odniesieniu do multilateralizmu to należy zauważyć, że głównym analizowanym tematem jest polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych, polityka Unii Europejskiej, reforma ONZ i problemy bezpieczeństwa międzynarodowego (por. TABELA nr 2). Dominacja

TABELA nr 2. *Tematyka w analizach świata multipolarnego i multilateralnego w tekstach publikowanych na łamach «Studia problemów międzynarodowych» (1980–2014)*

Analizy świata...

	Świat multipolarny	Świat multilateralny
globalna sytuacja gospodarcza	10	—
system międzynarodowy	6	-
problemy bezpieczeństwa	1	2
reformy ONZ	—	2
współpraca gospodarcza	—	3
problematyka „Południa”	1	—
relacje ChRL-UE	4	3
ZSRR/Rosja	4	—
stosunki UE-USA	3	—
polityka USA	3	7

ŹRÓDŁO: *opracowanie własne na podstawie kwerendy elektronicznej bazy chińskich artykułów naukowych www.cnki.com.cn (dostęp 13.II.2014)*

spraw gospodarczych wynika przede wszystkim z faktu, iż chińscy analitycy pierwszeństwo w czynnikach redefiniujących globalny układ sił dają inwestycjom w nowe technologie. Tylko wówczas państwa rozwijające się, które miały stać się jednym z biegunów, mogły zmniejszać dystans w rozwoju wobec państw rozwiniętych. W takiej sytuacji regionalny wymiar stosunków międzynarodowych nabierał bardzo istotnego znaczenia i stawał się jednym z elementem jego redefinicji³⁶. Tendencje regionalistyczne nasiliły się po upadku ZSRR. W Europie Środkowej i Wschodniej, Azji Środkowej, a także na Bliskim Wschodzie – tam gdzie istniała równowaga sił w czasie zimnej wojny, dostrzeżono próżnię, którą chciano wypełnić wartościami amerykańskimi. Tam gdzie promowano wartości amerykańskie i nie były one aprobowane, generowało to konflikt³⁷.

Warto przy tym zaznaczyć, iż pierwszy artykuł na łamach *Studia problemów międzynarodowych* poświęcony multilateralizmowi ukazał się w 1996 r. i dotyczył kompleksu bezpieczeństwa w Azji Wschodniej³⁸. Na temat biegunowości w stosunkach międzynarodowych wypowiadał się m.in. Wang Yi. W jednym

Mierzejewski ze swoich tekstów opublikowanych w 2002 r. dowodził on, iż zjednoczenie Europy przyczyni się do stworzenia systemu wielobiegunowego w relacjach międzynarodowych³⁹.

Interesującym jest fakt, iż między 2012 a 2014 r. opublikowano zaledwie trzy artykuły poświęcone wielobiegunowości i multilateralizmowi⁴⁰. Pierwszy z analizowanych tekstów autorstwa Song Tao – ówczesnego wiceministra spraw zagranicznych, dotyczył formowania się świata wielobiegunowego w relacjach Unii Europejskiej z Chinami. Autor był zdania, że oba podmioty wspierając świat multipolarny jednoznacznie negowały świat jednobiegunowy, zdominowany przez Stany Zjednoczone. Przyczyn takiego stanu rzeczy doszukiwał się on w następujących jednocześnie procesach zjednoczenia Europy oraz otwarcia Chińskiej Republiki Ludowej na świat po 1978 r. Kolejnym ważnym elementem było tworzenie się ładu po światowym kryzysie finansowym z 2007/2008 r. Stosunki chińsko-unijne charakteryzowały się dwoma nowymi tendencjami: z jednej strony, wykroczyły poza klasyczne ramy, obejmując swoim zakresem takie obszary jak współpraca miast, zaangażowanie w procesy urbanizacyjne, odnawialne źródła energii, a z drugiej dotyczyły współpracy w pokonaniu kryzysu ekonomicznego. Chiny, jako jeden z biegunów w odbudowie międzynarodowych stosunków gospodarczych, miały wydatnie przyczynić się do ugruntowania swojej pozycji, a także „uratowania” struktur unijnych przed niechybną utratą znaczenia. Do tego dochodziły elementy cywilizacyjno-kulturowe, w których Song Tao, widział platformę dla budowy wspólnej wielobiegunowości. W obu podmiotach rozumienie stosunków międzynarodowych oparte było na koncepcji wielokulturowości. W Chinach odwoływano się do zasady „jedność w różnorodności” (*he er bu tong* 和而不同), przypominającej podejście występujące w Europie (*duoyuan yiti* 多元一体). Jednak proces budowy świata wielobiegunowego w aspekcie współpracy z Unią Europejską nie należał do najprostszych. Przede wszystkim Autor zarzucał stronie unijnej brak efektywności i sztuczne podtrzymywanie ograniczeń w relacjach Unia-Chiny na podstawie embargo na broń oraz brak uznania Chin za gospodarkę wolnorynkową. Do tego dochodziła wielość kanałów dialogu: poziom unijny oraz państwa narodowe⁴¹.

W kolejnych dwóch artykułach autorstwa profesorów Xia Lipinga (Shanghai Tongji University) oraz Jin Ling (Chiński Instytut Problemów Międzynarodowych) podjęto problematykę multilateralizmu. Pierwszy z autorów odniósł się do tworzenia multilateralizmu w odniesieniu do przestrzeni kosmicznej.

Punktem wyjścia analizy była teoretyczna zmiana stanowiska prezydenta Baracka Obamy, który anonsował odejście od unilateralnego wykorzystania przestrzeni kosmicznej. Jednak z uwagi na silne lobby wojskowe amerykańskim priorytetem w dalszym ciągu pozostawało wykorzystanie kosmosu na potrzeby przemysłu obronnego. Taka z kolei polityka prowadziła do zacieśnienia sojuszy dwustronnych, co uniemożliwiało stworzenie efektywnych mechanizmów multilateralnego układu, a wręcz prowadziło do zwiększenia rywalizacji. Wybór demokratycznego prezydenta w 2008 r. nie zmienił faktu, iż Stany Zjednoczone w dalszym ciągu poszukują przestrzeni do utrzymania dominacji i przywództwa. Inaczej niż jak pisze Xia Liping, Rosja i Chiny, które od 2002 r. dążą do demilitaryzacji przestrzeni kosmicznej, Waszyngton prowadzi politykę unilateralną. Taka postawa była kontynuacją polityki z lat 80. XX wieku, kiedy to preferowano *high frontier* – budowanie granic w przestrzeni kosmicznej, co miało zapewnić bezpieczeństwo⁴². Jin Ling z kolei poruszyła problematykę „rządu światowego” (*global governance, qianqiu zhili 全球治理*). Osia analizy była rola Unii Europejskiej, jaką ta mogła odegrać w globalnych procesach. Jak dowodziła autorka, w polityce unijnej eksploatowane były głównie dwa filary: proces rozszerzenia UE oraz promowanie globalizacji. Po odwołaniu się do definicji R.O. Keohane’a oraz J.G. Ruggie stwierdzono, iż ważną rolę odgrywa tu tworzenie koncepcji efektywnego multilateralizmu, który miałby polegać na realnym rozwiązywaniu problemów globalnych. W tym aspekcie istotnym stawały się platformy dla efektywnego zarządzania, poprzez stworzenie wspólnych zasad i praw, problemami globalnymi w tym np. szczyty klimatyczne. Ważnym elementem w tworzeniu *global governance* przez multilateralizm były relacje transatlantyckie. Tu dochodzi do podstawowego sporu między Stanami Zjednoczonymi a Unią Europejską, który wynika z natury podmiotów. Stany Zjednoczone to państwo, Unia Europejska to przykład wprowadzania w życie efektywnego multilateralizmu. Relacje chińsko-unijne daleko wykraczają poza ich bilateralny wymiar, tworząc istotną bazę dla świata multilateralnego. Jednak tu podobnie jak w tekście Song Tao pojawiły się uwagi krytyczne. Unia Europejska nie spełniała oczekiwań strony chińskiej, gdyż po pierwsze, ma ograniczone możliwości wpływania na procesy pokojowe, i po drugie, przez promowanie relacji bilateralnych np. w relacjach z państwami BRIC tworzy bloki - z jednej strony Brazylia, Indie i Afryka Południowa, z drugiej Rosja i Chiny⁴³.

W chińskich debatach na temat świata wielobiegunowego i multilateralnego, prócz kwestii semantycznych, należy wyróżnić podstawowy determinujący element, jakim jest chińska polityka wobec Stanów Zjednoczonych. Tu kluczowe jest unikanie otwartego konfliktu, a świat wielobiegunowy ma być gwarantem takiego stanu rzeczy. W analizowanych tekstach system multipolarny przeciwstawiany jest systemowi z dominacją Stanów Zjednoczonych. Zdaniem chińskich polityków (MSZ) oraz naukowców zajmujących się problematyką stosunków międzynarodowych taki system ma zapewnić stabilizację i zachowanie powszechnego pokoju. W tym kontekście należy uznać, iż dominuje paradygmat realistyczny, który zakorzeniony jest głęboko w chińskiej kulturze strategicznej oraz w mniejszym stopniu narzucony przez Stany Zjednoczone po wizycie Richarda Nixona w 1972 r. Co ciekawe, akurat w tym aspekcie Chiny „kopiują” model przedstawiony przez amerykańskiego prezydenta na łamach magazynu *Time*, w którym mówił o pięciu biegunach: USA, ZSRR, Europie, Chinach i Japonii, które wzajemnie się równoważąc tworzyły podstawy dla stabilnej sytuacji międzynarodowej⁴⁴. Strona chińska foruje pogląd amerykańskiego prezydenta nie tyle z uwagi na jego dokonania w relacjach amerykańsko-chińskich, ile z faktu, iż w założeniach chińskiej polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej, prym wiodzie stabilizacja (*wending* 稳定), która jest warunkiem rozwoju, a ten zaś tworzy podstawy do światowego pokoju. Co ważne i charakterystyczne, największy odsetek publikacji w *Studiach problemów międzynarodowych* dotyczył kwestii układu gospodarczego. To druga cecha charakterystyczna związania z dyskusjami na temat wielobiegunowości. W celu stworzenia efektywnego systemu równoważenia się wspomnianych pięciu potęg należy prowadzić politykę ograniczania wpływu amerykańskiej waluty tak, by przez zmiany w międzynarodowym systemie gospodarczym prowadzić do efektywnego balansowania sił.

Analizując zagadnienie multilateralizmu należy podkreślić jego wtórną w stosunku do świata multipolarnego rolę w polityce międzynarodowej. Fakt, iż jedynie 30 procent artykułów publikowano w pięciu najważniejszych chińskich periodykach, dobitnie o tym świadczy. Warto również pamiętać, iż multilateralizm w języku chińskim nie wyraża procesu, lecz jest zespołem, zbiorem zasad prowadzących do wielobiegunowości. W tym aspekcie dyskusje chińskie nie odbiegają od prowadzonych w zachodniej hemisferze, kładąc nacisk na poszukiwanie efektywnych mechanizmów w rozwiązywaniu regionalnych i globalnych problemów. Ana-

lizuje się głównie zmiany zachodzące w strukturach międzynarodowych takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych czy politykę Stanów Zjednoczonych. Te ostatnie analizy, jak choćby przytoczony artykuł profesora Xia Lipinga krytycznie oceniają dokonania Waszyngtonu, zarzucając politykom amerykańskim dążenie do utrzymania hegemonii.

PRZYPISY

1. Dyskurs jest tu definiowany jako teksty, konwersacje oraz praktyki związane z konkretnym przedmiotem, uzależnione od kontekstu, w którym zostały stworzone i opublikowane. Szerzej patrz: N. Phillips, C. Hardy, *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*, Qualitative Research Series no 50, Sage, London 2002.
2. Cyt. za: Wang Jisi, *Multipolarity versus Hegemonism: Chinese Views of International Politics*, <http://m.aisixiang.com/data/21083-3.html> [dostęp: 12.01.2015].
3. Deng Xiaoping, „Guoji xingshi yu jingji went”i, [w:] *Deng Xiaoping wenxuan* [wybór pism Deng Xiaopinga], Renmin chubanshe, Beijing 1993, s. 353.
4. Słownik współczesnego języka chińskiego *Xiandai hanyu ci dian* daje 5 możliwości interpretacji i użycia: szczyt, biegun północny i południowy, dotarcie na szczyt, najwyższy, ostateczny oraz jako przysłówek wyrażający dotarcie na szczyt. Por. *Xiandai hanyu ci dian*, Shangwu yingshu guan, Beijing 2002, s. 589.
5. Ibidem, s. 543.
6. Ye Zicheng, „Tansuo mianxiang 21 shiji de Zhongguo guoji zhanlue de xin silu” (O nowym myśleniu w chińskiej międzynarodowej strategii w XXI wieku), *Shijie jingji yu zhenzhi* 1997, nr 9, s. 68.
7. Taki tok myślenia przedstawiono również w 1996 r., gdzie sytuację globalną opisywano w kategoriach „jedno supermocarstwa, kilku mocarstw”. Szerzej patrz: Department of Policy Research of the Chinese Ministry of Foreign Affairs, *Zhongguo Waijiao 1996* (Dyplomacja chińska 1996), Foreign Affairs Press, Beijing 1996, s. 3-4. Cyt. za: Wang Jisi, op.cit.
8. Ye Zicheng, „Guanyu duojihua geji de jidian sikao” (Kilka przemyśleń nt. sytuacji multipolarnej), *Shijie jingji yu zhenzhi* 1998, nr 11, s. 21-3.
9. *Xiandai hanyu ci dian...*, s. 1460.
10. Ye Zicheng, op.cit.
11. Zgodnie z definicją *Xiandai hanyu cidian zbuyi* oznacza: zbiór obiektywnych zasad teoretycznych dotyczących zmian w świecie społecznym np. takich jak Marksizm, Darwinizm czy realizm (*Makesi zbuyi* 马克思

- 主义, *Daerwen zbuyi* 达尔文主义 czy *xianshi zbuyi* 现实主义), teoretyczny styl pracy, relacje społeczne i ekonomiczne w społeczeństwach. Por. *Xiandai hanyu ci dian...*, s. 1643.
12. Qin Yaqing, „Duobian zhuyi yanjiu. Lilun yu fanfa” (Studia multilateralizmu. Teoria i metody), [w:] Qin Yaqing, *Quanli, zhidu, wenhua. Guoji guanxi lilun yu fanfa yanjiu wenji* (Siła, instytucje, kultura. Zbiór tekstów poświęconych teorii i metodologii w badaniach nad stosunkami międzynarodowymi), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2010, s. 158–9.
13. Ibidem, s. 159–61.
14. Słownik współczesnego języka chińskiego *Xiandai hanyu ci dian* wskazuje na następujące znaczenia: pierwszy (rozpoczynający), główny, podstawowy, element (część struktury), element formujący pełny obraz. Por. *Xiandai...*, s. 1546.
15. *Jiang Zemin zai Zhongguo gongchandang di shiwu ci quanguo daibiao dabui shang de baogao* (Referet Jiang Zemina na 15 Zjeździe Komunistycznej Partii Chin) <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64568/65445/4526285.html> [dostęp: 12.II.2014].
16. Ibidem.
17. *Jiang Zemin zai Zhongguo gongchandang di shiliu ci quanguo daibiao dabui shang de baogao* (Referet Jiang Zemina na 16 Zjeździe Komunistycznej Partii Chin) <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64569/65444/4429125.html> [dostęp: 12.II.2014].
18. Ibidem.
19. *Hu Jintao zai Zhongguo gongchandang di shiqi ci quanguo daibiao dabui shang de baogao* (Referet Hu Jintao na 17 Zjeździe Komunistycznej Partii Chin) <http://www.xinhuanet.com/17da/index.htm> [dostęp: z 12.II.2014] oraz *Hu Jintao zai Zhongguo gongchandang di shiba ci quanguo daibiao dabui shang de baogao* (Referet Hu Jintao na 18 Zjeździe Komunistycznej Partii Chin) <http://cpc.people.com.cn/n/2012/1118/c64094-19612151.html> [dostp: 12.II.2014].
20. Ibidem.
21. Por. m.in. *Xi Jinping fangyi tao guan yanghui tui dong daguo waijiao* (Xi Jinping odrzuca zasadę „ukrywania celów i możliwości” i promuje dyplomację mocarstwa), <http://cn.nytimes.com/china/20141201/corchina/> [dostęp: 02.02.2015].
22. Z wypowiedzi prof. Song Xinninga na warszawskiej konwencji European Association for International Studies (wrzesień 2013).
23. Yan Xuetong, *Zhongguo guojia liyi fenxi* (Analiza interesu narodowego Chin), Tianjin renmin chubanshe, Tianjin 1996, s. 4–11.
24. „Zhongguo de jiangou zhuyi guoji guanxi yanjiu: chengjiu yu buzou (1998–2004)”, [w:] red. Qin Yaqing, *Wenbua yu guoji shehui. Jiangou zbuyi guoji guanxi lilun yanjiu* (Kultura i społeczność mię-

- dzynarodowa: badania konstruktywistycznej teorii stosunków międzynarodowych), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2006, s. 172.
25. Ibidem, s. 173–5.
26. Na podstawie analizy ilościowej *Guoji wenti yanjiu* za lata 1990–2000. Materiał zebrany w czasie stażu podoktorskiego w Chińskiej Akademii Nauk Społecznych 2010–1.
27. Ta tendencja została wyartykułowana w koncepcji „pasa gospodarczego Jedwabnego Szlaku” przedstawionej przez przewodniczącego Xi Jinpinga w trakcie wizyty w Kazachstanie we wrześniu 2013 r. źródło: oprac. własne na podstawie kwerendy „Guoji wenti yanjiu” (2001–11) oraz tekst wystąpienia Xi Jinpinga na Uniwersytecie Nazarbayewa w Astanie: *Xi Jinping fabiao zhongya yanjiang yu gongjian „sichou zhi lu jingji dai”* (Xi Jinping wygłosił ważny wykład. Wzywa do wspólnej budowy „pasa gospodarczego jedwabnego szlaku”). Por. http://news.xinhuanet.com/world/2013-09/07/c_117272280.htm [dostęp: 12.02.2015].
28. Por. m.in. Yan Xuetong, *Ancient Chinese Thought, Modern Chinese Power*, Daniel A. Bell [red.], Princeton University Press, Princeton 2011.
29. Pierwszy z traktatów to dzieło Mistrza Sun spisane w VI wieku p.n.e. w formie traktatu w 13 rozdziałach, drugie przypisywane Jiang Ziya tłumaczone jako *Sześć sekretnych nauk* z końcowego okresu walczących królestw 475–221 p.n.e. i ostatnie dzieło 36 forteli tłumaczone również jako 36 strategii, którego nazwa pochodzi od *Księgi Qi* z siódmego wolumenu *Biografii Wang Jinzhe* z okresu Południowej dynastii Qi (479–502 p.n.e.) przypisywane Sun Zi lub Zhuge Liangowi (181–234 z okresu Trzech Królestw. Patrz: R. Sawyer, „Military Writings”, [w:] David A. Graff, Robin Higham [red.], *A Military History of China*, University Press of Kentucky, Lexington 2012, s. 97–114.
30. Chin. bu zhan er qu ren zhi bing 不战而屈人之兵. Por. K. Gawlikowski, *Pojmowanie «sztuki wojennej» oraz jej miejsce w cywilizacji chińskiej*, <http://www.isppan.waw.pl/subpage/cbap/sunzi/rozd-4-pojmowanie.pdf> [dostęp: 12.10.2012].
31. *Sztuka wojny Sun Wu*, tłum. J. Zawadzki, s. 4.
32. Li Ling, *Sun Zi yizhu* (Interpretacje Sun Zi), Zhonghua Shuji, Beijing 2007, s. 5. oraz Nola M. Sleevi, „Applying the Principles of War” *Military Review* 1998, nr 3, s. 47 in.
33. Lisa Raphals, *Knowing Words: Wisdom and Cunning in the Classical Traditions of China and Greece*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1992, s. 104.
34. Zhou Piqi, *Da zhanlue fenxi* (Analiza wielkiej strategii), Shanghai Renmin Chubanshe, Shanghai 2009, s. 24–25 oraz Tang Yao, „Lun Zhongguo gudai zhanzheng guan de shenzhan sixiang” (O koncep-

- cie ostrożnej wojny w poglądach na wojnę w starożytnych Chin, *Fazhi yu Shebuo* 2012, nr 6, s. 5.
35. Szerzej na temat chińskich ośrodków badawczych patrz: J. Rowiński, „Ośrodki badań polityki światowej i stosunków międzynarodowych w Chińskiej Republice Ludowej”, *Stosunki Międzynarodowe* 2004, nr 1-2, s. 92-94.
36. Chu Yukun, „20 shiji mo dao 21 shiji chu shijie jingji chenghe geji” (Zmiana sytuacji gospodarczej świata pod koniec XX wieku i na początku XXI wieku), *Shijie jingji yu zhenzhi* 1990, nr 1, s. 19-21.
37. Li Yihu, „«Duojihua» he diquzhuyi wenti” (Wielobiegunowość i problem regionalizmu), *Guoji zhenzhi yanjiu* 1993, nr 2, s. 59-60.
38. Shi Yongming, „Yatai anquan huanjing yu diqu duobianzhui” (Sytuacja bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku i multilateralizm regionalny), *Guoji wenti yanjiu* 1996, nr 1, s. 41-7.
39. Por. m.in. Wang Yi, „Oumeng yitihua yu duojihua” (Integracja Unii Europejskiej i wielobiegunowość), *Guoji wenti yanjiu* 2002, nr 6, s. 39-41.
40. Data 2012 r. nie została tu wybrana przypadkowo a wiąże się z przejęciem władzy przez nowego przywódcę Xi Jinpinga, który na XVIII Zjeździe Komunistycznej Partii Chin został sekretarzem generalnym oraz przewodniczącym Centralnej Komisji Wojskowej (partyjnej) a wiosną 2013 r. na sesji Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych został powołany na przewodniczącego państwa (prezydenta) oraz przewodniczącego Centralnej Komisji Wojskowej (państwowej).
41. Song Tao, „Jiwang kailai gongchuang Zhong-Ou guanxi meihao mingtian” (Historyczna transformacja, piękne jutro relacji Chiny-Europa (Unia Europejska), *Guoji wenti yanjiu* 2012, nr 6, s. 1-5.
42. Xia Liping, „Aobama zhengfu de taikong zhanlve jiqi yingxiang” (Strategia kosmiczna administracji Obamy i jej konsekwencje), *Guoji wenti yanjiu* 2012, nr 1, s. 59-71.
43. Jin Ling, „Oumeng quanqiu zhili xin silu jidui Zhong-Ou guanxi de yingxiang” (Konceptje „global governance” UE i ich wpływ na relacje UE-Chiny), *Guoji wenti yanjiu* 2013, nr 2, s. 59-71.
44. Por. m.in. T. Schwitzer, *The World Today, Foretold by Nixon* http://www.nytimes.com/2011/07/06/opinion/06iht-edswitzer06.html?_r=0 [dostęp: 12.02.2015].